

Ihmisoikeudet yritystoiminnassa: Mitä Suomi voi oppia muilta mailta?

YK:n periaatteet kirkastavat yritysten roolia	1
Ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite	4
Ranskan huolellisuusvelvoitelaki	5
Sveitsin Vastuullinen yritystoiminta -aloite	8
Alankomaiden laki lapsityötä koskevasta huolellisuusvelvoitteesta	11
Britannian pakkotyö- ja ihmiskauppalaki	12
EU:n konfliktimineraaliasetus	13
Yhteenveto	15
Suuntaviivoja Suomelle	16

YK:n periaatteet kirkastavat yritysten roolia

Globalisaation myötä sekä tavarat että palvelut liikkuvat sujuvasti yli rajojen. Harva Suomessa myytävä tuote on nykypäivänä valmistettu täällä, etenkin kokonaan kotimaisista raaka-aineista ja osista. Tuotantoketjut ulottuvat usein maihin, joissa työoloista ja muista ihmisoikeuksista ei ole huolehdittu yhtä hyvin kuin meillä.

Tällä hetkellä ihmisoikeusvaikutusten huomioiminen on useimmille yrityksille vapaaehtoista. Periaatteet yritysten ihmisoikeusvastuusta on kuitenkin linjattu YK:ssa, ja Suomi on sitoutunut niihin.¹ Yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet hyväksyttiin YK:n ihmisoikeusneuvostossa yksimielisesti vuonna 2011. Ohjaavat periaatteet rakentuvat kolmesta pilarista:

- valtioiden velvollisuus suojella ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista,
- yritysten vastuu kunnioittaa ihmisoikeuksia sekä

¹ YK, 2011, Guiding Principles on Business and Human Rights, saatavilla osoitteessa http://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf. Työ- ja elinkeinoministeriön suomennos (2013) on saatavilla osoitteessa http://tem.fi/documents/1410877/2870803/Yrityksi%C3%A4+ja+ihmisoikeuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet_su.pdf/ba12d115-4b4d-47e8-a94c-af07956a032a/Yrityksi%C3%A4+ja+ihmisoikeuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet_su.pdf.pdf

- yritystoiminnasta aiheutuvien ihmisoikeusloukkausten uhrien pääsy tehokkaiden korjaavien toimenpiteiden piiriin.

YK:n ohjaavien periaatteiden mukaan yritysten ihmisoikeusvastuu tarkoittaa sitä, että yritysten on vältettävä loukkaamista ihmisoikeuksia ja puututtava toimintansa mahdollisiin ja todellisiin kielteisiin ihmisoikeusvaikutuksiin.² Ohjaavien periaatteiden hyväksyminen oli merkittävä askel yritysten ihmisoikeusvastuun edistämiseksi. Niiden valmistelun aikana kuultiin kattavasti yksilöitä ja yhteisöjä, joiden ihmisoikeuksien toteutumiseen yritystoiminta vaikuttaa sekä yrityksiä, hallituksia, kansalaisjärjestöjä ja muita sidosryhmiä.³

YK:n ohjaavat periaatteet eivät luoneet uusia velvoitteita kansainvälisen oikeuden saralla, vaan niissä koottiin yhteen jo olemassa olevia normeja ja parhaita käytäntöjä sekä pyrittiin selkeyttämään yrityksiin kohdistuvia odotuksia.⁴

YK:n ohjaavat periaatteet eivät kuitenkaan rajaa yritysten ihmisoikeusvastuuta kokonaan vapaaehtoisuuden piiriin. Ohjaavissa periaateissa todetaan, että valtioilta edellytetään erilaisia toimenpiteitä yritysten ihmisoikeusvastuun varmistamiseksi, mukaan lukien sitovaa sääntelyä.⁵ Kansallinen lainsäädäntö ja lainsäädäntöhankkeet yritysten sitovan ihmisoikeusvastuun määrittämiseksi ovatkin lisääntyneet viime vuosina voimakkaasti.⁶

Yritysten ihmisoikeusvastuuseen liittyvään sitovaan sääntelyyn kuuluu tyypillisesti useampia seuraavista elementeistä:

- 1) yritysten velvollisuus raportoida niiden liiketoimintaan liittyvistä ihmisoikeusriskeistä tai -vaikutuksista
- 2) yritysten velvollisuus noudattaa ihmisoikeuksia koskevaa huolellisuutta (*human rights due diligence*)
- 3) yritysten rikos- tai siviilioikeudelliseen vastuuseen liittyviä säännöksiä.

Tämä tiivistelmä perustuu Finnwatchin heinäkuussa 2018 julkaisemaan raporttiin *Laki yritysten ihmisoikeusvastuusta*⁷. Käymme läpi esimerkkejä sitovasta sääntelystä ja erilaisista sitovaan sääntelyyn tähtäävistä aloitteista, jotka velvoittavat yritykset noudattamaan ihmisoikeuksia koskevaa huolellisuutta YK:n ohjaavien periaatteiden mukaisesti. Selvitys pyrkii tuomaan esiin parhaita käytäntöjä yritysten sitovan ihmisoikeusvastuun kehittämiseksi kansallisen lainsäädännön

² YK:n ohjaavat periaatteet, periaate 11

³ YK, New Guiding Principles on Business and Human Rights endorsed by the UN Human Rights Council, <http://newsarchive.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=11164&LangID=E> (viitattu 5.6.2018)

⁴ Ks. esim. YK, 18.6.2008, Mandate of the Special Representative of the Secretary General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, saatavilla osoitteessa http://ap.ohchr.org/documents/E/HRC/resolutions/A_HRC_RES_8_7.pdf

⁵ Periaate 3, selitykset: "Valtioiden ei pidä olettaa, että yritykset poikkeuksetta suosivat valtioiden toimimatta jättämistä tai hyötyisivät siitä, ja valtioiden on harkittava järkeviä erilaisia – kansallisia ja kansainvälisiä, pakollisia ja vapaaehtoisia – toimenpiteitä, joiden avulla edistetään ihmisoikeuksien kunnioittamista yrityksissä." Työ- ja elinkeinoministeriön suomennos.

⁶ Ranskan jo voimaanastuneen huolellisuusvelvoitelain ja Britannian Modern Slavery -lain lisäksi erilaisia yritysvastuulainsäädäntöhankkeita on käynnissä ainakin Alankomaissa, Australiassa, Hongkongissa, Luxemburgissa, Saksassa ja Sveitsissä.

⁷ Finnwatch, 2018, Laki yritysten ihmisoikeusvastuusta – Vertaileva katsaus eri maiden lakihankkeisiin ja parhaisiin käytäntöihin, saatavilla osoitteessa <http://finnwatch.org/images/pdf/mHRDDselvitys.pdf>

keinoin.

Taulukko 1: Yritysten ihmisoikeusvastuuta koskevien kansallisten lakien ja lakialoitteiden vertailutaulukko⁸

Laki tai lakialoite (aikajärjestyksessä)	Raportointia tai tiettyjen tietojen luovuttamista koskeva velvoite	Ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite	Siviilioikeudellinen vastuu	Rikosoikeudellinen vastuu
Kalifornian toimitusketjujen läpinäkyvyyttä koskeva laki (2010)	x			
Yhdysvaltojen Dodd-Frank -laki (2010)	x	x		
Ei-taloudellisen tiedon raportointia koskeva EU-direktiivi (2014; kansallinen toimeenpano Suomessa 2016)	x			
Britannian pakkotyö ja ihmiskauppa -laki, toimitusketjujen läpinäkyvyyttä koskevat säännökset (2015)	x			
Ranskan huolellisuusvelvoitelaki (2017)	x	x	x	
EU:n konfliktimineraaliasetus (2017; astuu voimaan 2021)	x	x		
Alankomaiden laki lapsityötä koskevasta huolellisuusvelvoitteesta (ei vielä hyväksytty)	x*	x**		x
Sveitsin Vastuullinen yritys -kansalaisaloite (ei vielä hyväksytty)	x	x	x	

⁸ Bueno, N.,2018, The Swiss popular initiative on responsible business: From responsibility to liability, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3125672 (viitattu 5.6.2018)

*Alankomaiden lain mukaan yritysten on toimitettava viranomaisille lausunto huolellisuusvelvoitteen noudattamisesta. Laissa ei aseteta vaatimuksia lausunnon sisällölle; on mahdollista, että vähimmillään se voi olla vain yksi lause.

** Implisiittinen velvoite, ks. s.12.

Ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite

Ajatus yrityksiä koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ei ole uusi. Yrityksiltä odotetaan jo nyt riittävää huolellisuutta monessa eri yhteydessä. Suomessa esimerkiksi kuluttajaturvallisuuslaki⁹, ympäristönsuojelulaki¹⁰ ja vahingonkorvauslaki tuntevat yrityksiä koskevan riittävän huolellisuuden periaatteen.

YK:n ohjaavien periaatteiden mukaan yritysten on noudatettava ihmisoikeuksia koskevaa huolellisuusvelvoitetta, jotta ne voisivat tunnistaa, ehkäistä ja lieventää toimintansa aiheuttamia kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia ja puuttua niihin.¹¹ Yrityksen on arvioitava toimintansa mahdolliset ja todelliset ihmisoikeusvaikutukset, ryhdyttävä toimiin havaintojensa perusteella, seurattava toimien toteuttamista ja tiedotettava, miten vaikutuksiin on puututtu.

Prosessin on katettava kaikki sellaiset kielteiset ihmisoikeusvaikutukset, joita yritys aiheuttaa, joiden aiheuttamiseen se myötävaikuttaa tai jotka liittyvät sen toimintaan, tuotteisiin tai palveluihin sen liiketoimintasuhteiden kautta. Se, millaisiin toimiin yrityksen tulee havaintojen perusteella ryhtyä, riippuu siitä, miten se on osallisena kielteisten ihmisoikeusvaikutusten syntymiseen. Lisäksi jatkotoimenpiteiden määrittelyn kannalta olennaista on yrityksen vaikutusvalta puuttua havaittuihin kielteisiin ihmisoikeusvaikutuksiin.¹² Yrityksen osallisuuden tason tai sen vaikutusvallan hahmottaminen ei aina ole yksiselitteistä.

Jatkotoimenpiteiden ensisijainen tarkoitus on mahdollisten kielteisten ihmisoikeusvaikutusten ehkäiseminen ja lieventäminen. Käytännön esimerkkejä ehkäisevistä ja lieventävistä toimenpiteistä ovat mm. erilaisten sosiaalisen vastuun sertifiointi- ja auditointijärjestelmien käyttö, yritysten ammattiyhdistysliikkeen kanssa solmimat globaalit puitesopimukset ja yrityksen ostokäytäntöjen muuttaminen.

Yritystoiminnasta aiheutuneet todelliset kielteiset ihmisoikeusvaikutukset edellyttävät korjaavia toimenpiteitä. YK:n ohjaavien periaatteiden mukaan yrityksen on ryhdyttävä korjaaviin

⁹ Kuluttajaturvallisuuslaki, luku 2, pykälä 5: *“Toiminnanharjoittajan on olosuhteiden vaatiman huolellisuuden ja ammattitaidon edellyttämällä tavalla varmistauduttava siitä, että kulutustavarasta tai kuluttajapalvelusta ei aiheudu vaaraa kenenkään terveydelle tai omaisuudelle. Toiminnanharjoittajalla on oltava riittävät ja oikeat tiedot kulutustavarasta ja kuluttajapalvelusta, ja hänen on arvioitava niihin liittyvät riskit.”*

¹⁰ Ympäristönsuojelulaki, luku 2, pykälä 20: *“Ympäristön pilaantumisen vaaraa aiheuttavassa toiminnassa on periaatteena, että:1) menetellään toiminnan laadun edellyttämällä huolellisuudella ja varovaisuudella ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi sekä otetaan huomioon toiminnan aiheuttaman pilaantumisen vaaran todennäköisyys, onnettomuusriski sekä mahdollisuudet onnettomuuksien estämiseen ja niiden vaikutusten rajoittamiseen (varovaisuus- ja huolellisuusperiaate); 2) noudatetaan ympäristön pilaantumisen ehkäisemiseksi tarkoituksenmukaisia ja kustannustehokkaita eri toimien yhdistelmiä (ympäristön kannalta parhaan käytännön periaate).”*

¹¹ YK:n ohjaavat periaatteet, periaate 17

¹² YK:n ohjaavat periaatteet, periaate 19

toimenpiteisiin – yksin tai yhteistyössä muiden kanssa – silloin, kun se on havainnut aiheuttaneensa tai myötävaikuttaneensa kielteisten ihmisoikeusvaikutusten syntyyn.¹³ Jos kielteinen ihmisoikeusvaikutus vain linkittyy yritykseen esimerkiksi yrityksen ulkopuolisen liiketoimintasuhteen kautta, yritykseltä itseltään ei edellytetä korjaavia toimenpiteitä.

Yritys voi havaita aiheutuneita todellisia kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia monin eri tavoin: esimerkiksi asianmukaisen huolellisuuden prosessin, valitusmekanismien tai kansalaisjärjestöjen raporttien kautta. On kuitenkin valtioiden velvollisuus varmistaa tehokkaiden korjaavien toimenpiteiden saatavuus. Esimerkkejä korjaavista toimenpiteistä ovat muun muassa ennalleen saattaminen, kuntouttaminen, taloudelliset ja ei-taloudelliset korvaukset, rangaistuksen luonteiset seuraukset (rikos- tai hallinto-oikeudelliset, kuten esimerkiksi sakot ja muut maksut) sekä haitan toteutumisen estäminen määräysten tai toistumisen estämistakeiden avulla.

Ranskan huolellisuusvelvoitelaki

Helmikuussa 2017 Ranskan parlamentti hyväksyi niin kutsutun huolellisuusvelvoitelain.¹⁴ Se astui voimaan kuukautta myöhemmin Ranskan perustuslakineuvoston hyväksytyä sen.¹⁵ Sen myötä Ranskan osakeyhtiölakiin¹⁶ tehtiin muutoksia, joissa säädetään yrityksille sitovia huolellisuusvelvollisuuksia ja määritellään sanktiot, joita velvollisuuksien rikkomuksista voi seurata.

Ranskan huolellisuusvelvoitelain tavoitteena on ehkäistä yritystoiminnasta aiheutuvia ihmisoikeusloukkauksia ja ympäristöhaittoja niin Ranskassa kuin sen rajojen ulkopuolellakin sekä turvata uhrien pääsy korjaavien toimenpiteiden piiriin.¹⁷ Koska kyseessä on Ranskan kansallinen laki, viittaa se vähimmillään niihin ihmisoikeuksiin, jotka määritellään Ranskan ratifioimissa ihmisoikeussopimuksissa, mukaan lukien Kansainvälisen työjärjestö ILO:n työelämän oikeuksia koskevat sopimukset.¹⁸

Ranskan huolellisuusvelvoitelain sisältö

Lain mukaan huolellisuusvelvollisuudet koskevat yrityksiä, jotka on ilmoitettu Ranskan kaupparekisteriin ja jotka joko suoraan tai tytäryhtiöidensä kautta työllistävät a) Ranskassa 5 000 ihmistä tai b) Ranskassa ja ulkomailla yhteensä 10 000 ihmistä. Lain työntekijöiden määrään

¹³ YK:n ohjaavat periaatteet, periaate 22

¹⁴ Tässä laissa huolellisuusvelvoitteesta käytetään termiä *devoir de vigilance*, joka kääntyy suomeksi valppausvelvollisuudeksi. YK:n ohjaavien periaatteiden ranskannoksessa huolellisuusvelvoitteesta käytetään termiä *diligence raisonnable en matière de droits de l'homme*.

¹⁵ Conseil Constitutionnel, 10.11.2017, Decision no. 2017-750 DC of March 2017 – Law on the duty of oversight of parent companies and commissioning enterprises. Version en anglais, saatavilla osoitteessa <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/2017/2017-750-dc/version-en-anglais.149069.html>

¹⁶ Commercial code, Book II: Commercial companies, including partnerships and economic interest groupings, Title II: Provisions specific to the various commercial companies, Chapter V: Sociétés anonymes

¹⁷ Ks. esim. Brabant, S. ja Savourey, E., 2017, A Closer look at the penalties faced by companies, saatavilla osoitteessa [https://www.business-](https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/documents/French%20Corporate%20Duty%20of%20Vigilance%20Law%20-%20Penalties%20-%20Int%25271%20Rev.Compl.%20%26%20Bus.%20Ethics.pdf)

[humanrights.org/sites/default/files/documents/French%20Corporate%20Duty%20of%20Vigilance%20Law%20-%20Penalties%20-%20Int%25271%20Rev.Compl.%20%26%20Bus.%20Ethics.pdf](https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/documents/French%20Corporate%20Duty%20of%20Vigilance%20Law%20-%20Penalties%20-%20Int%25271%20Rev.Compl.%20%26%20Bus.%20Ethics.pdf)

¹⁸ Sherpa, Tiphaine Beau de Loménie, ECCJ:n, Amnesty Internationalin, Anti-Slavery Internationalin ja CIDSE:n järjestämässä webinaarissa *Unpacking mandatory Human Rights Due Diligence developments in Europe: The French Duty of Vigilance Law*, 12.4.2018

perustuvat kynnysluvat poikkeavat muusta Ranskan lainsäädännöstä eivätkä ne ole yhdenmukaisia esimerkiksi ei-taloudellisia tietoja koskevan raportointivelvoitteen kansallisen toimeenpanon kanssa. Alkuperäisen kansalaisjärjestöjen luonnoksen mukaan laki olisi koskenut kaikkia yrityksiä niiden koosta riippumatta.

Lain piiriin kuuluvien yritysten (arvioiden mukaan noin 150–200 yritystä¹⁹) on laadittava huolellisuussuunnitelma. Huolellisuussuunnitelma tulee sisällyttää ensimmäisen kerran yritysten vuonna 2018 julkaistavaan vuosiraporttiin sekä julkaista esimerkiksi yrityksen verkkosivuilla.

Lain mukaan yrityksen ranskalaisten tytäryhtiöiden tai muiden sen kontrolloimien ranskalaisten yritysten²⁰ ei tarvitse laatia omaa huolellisuussuunnitelmaa, jos niiden emoyhtiön huolellisuussuunnitelma kattaa ko. tytäryhtiön tai muun sen kontrolloiman yrityksen toiminnasta aiheutuvat riskit.

Yritysten huolellisuussuunnitelmien tulee kattaa sekä yritysten omasta toiminnasta suoraan tai epäsuorasti aiheutuvat ihmisoikeusriskit että niiden kontrolloimien yritysten²¹ toiminnasta aiheutuvat riskit.

Yrityksiä kannustetaan laatimaan huolellisuussuunnitelma sidosryhmäyhteistyössä. Sidosryhmien osallistaminen ei ole yrityksille pakollista, joten huolellisuussuunnitelman laatiminen on yksiselitteisesti yritysten vastuulla eivätkä ne voi sälyttää osaa vastuusta sidosryhmien harteille, jos suunnitelma myöhemmin todetaan puutteelliseksi. Toisaalta sidosryhmän käsite on myös oikeudellisesti päätarkka.

Huolellisuusvelvoitelaki listaa elementtejä, joita yritysten tulee sisällyttää huolellisuussuunnitelmaansa. Elementit muistuttavat monilta osin YK:n ohjaavissa periaatteissa määriteltyä huolellisuusvelvoitetta. Listaa ei kuitenkaan tule pitää kattavana, sillä jo lakitekstissä mainitaan mahdollisuus säätää myöhemmin erillinen asetus, jolla sitä voidaan täydentää.

Lisäksi lain hengen mukaisesti yrityksen huolellisuussuunnitelman tarkoitus on tunnistaa riskejä ja ehkäistä yritystoiminnasta aiheutuvia ihmisoikeusloukkauksia ja ympäristöhaittoja. Jos tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää yritykseltä muita kuin laissa listattuja toimenpiteitä, tulee yrityksen sisällyttää myös nämä mahdolliset muut toimenpiteet sen huolellisuussuunnitelmaan.

Toisin sanoen laki jättää yrityksille liikkumavaraa huolellisuussuunnitelman laatimisessa eikä elementtien muodollista täyttämistä voida pitää osoituksena riittävästä huolellisuudesta. Toisin kuin esimerkiksi yritysten ei-taloudellisia tietoja koskevan raportoinnin kohdalla,²² mikään

¹⁹ Ks. esim. Brabant, S. ja Savourey, E., 2017, Scope of the Law on the Corporate Duty of Vigilance, saatavilla osoitteessa <https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/documents/Scope%20of%20the%20Corporate%20Duty%20of%20Vigilance%20Law%20-%20Companies%20Subject%20to%20the%20Vigilance%20Obligations%20-%20Int%271%20Rev.Compl.%20%26%20Bus.%20Ethics.pdf>

²⁰ L. 233-3: Commercial code, Book II: Commercial companies, including partnerships and economic interest groupings, Title III: Provisions common to various commercial companies, Chapter III: Subsidiaries, share holdings by other companies and controlled companies, Section 1: Definitions

²¹ L. 233-16; II: Commercial code, Book II: Commercial companies, including partnerships and economic interest groupings, Title III: Provisions common to various commercial companies, Chapter III: Subsidiaries, share holdings by other companies and controlled companies, Section 3: Consolidated company accounts

²² Ranskassa tilintarkastajan on annettava lausunto (reasonable opinion) yritysten ei-taloudellisia tietoja koskevissa raporteissa annetuista ihmisoikeusriskeihin ja niiden hallintaan liittyvistä tiedoista. Ks. lisätietoa esim. Frank Bold, Comparing the

ulkopuolinen tai viranomaistaho ei tarkista tai verifioi yritysten huolellisuussuunnitelmia.²³

Laissa mainittuja huolellisuussuunnitelman elementtejä ovat:

- 1) riskien kartoitus ja analyysi, joka kattaa yrityksen vaikutukset ihmisoikeuksiin sekä ympäristökysymyksiin. Tunnistetut ihmisoikeus- ja ympäristöriskit tulee myös arvottaa sen perusteella, miten vakavia ne ovat.
- 2) riskikartoituksen perusteella valittavat prosessit, joiden avulla yritys säännöllisesti seuraa tilannetta sen toimitusketjuissa, mukaan lukien sen tytäryhtiöt, aliurakoitsijat ja tavarantoimittajat, joiden kanssa yrityksellä on vakiintunut kaupallinen suhde (ks. lisää alla).
- 3) räätälöidyt toimenpiteet riskien lieventämiseksi ja vakavien rikkomusten ehkäisemiseksi.
- 4) valitusmekanismi, joka tulee kehittää yhteistyössä yrityksen työntekijöitä edustavien ammattiliittojen kanssa. Mekanismin tarkoituksena on kerätä tietoa riskeistä tai niiden toteutumisesta. Tästä seuraa, että sen on oltava myös muiden kuin yrityksen omien työntekijöiden saatavilla.
- 5) seurantamekanismi, jonka avulla yritys seuraa toimenpiteiden toimeenpanoa ja toimeenpanon tehokkuutta.

Viittaus alihankkijoihin ja tavarantoimittajiin, joiden kanssa yrityksellä on vakiintunut kaupallinen suhde, on epäselvä. Esimerkiksi kansalaisjärjestöt ovat tulkinneet, että lain hengen ja perustelujen mukaisesti huolellisuussuunnitelman tulee kattaa yritysten koko arvoketju.²⁴ Loppukädessä huolellisuussuunnitelman kattavuuden määrittäminen jää kuitenkin Ranskan tuomioistuinten tehtäväksi oikeuskäytännön kautta.

Myös Ranskan huolellisuusvelvoitelain mahdolliset porsaanreiät ja tahattomat vaikutukset liittyvät vakiintuneen kaupallisen suhteen määritelmään. On nimittäin mahdollista, että yritykset pyrkivät välttämään joutumasta määritelmän täyttämään vakiintuneeseen kaupalliseen suhteeseen sen tavarantoimittajien kanssa ja ryhtyvät sen sijaan suosimaan lyhytkestoisia ostosuhteita. Tällä voisi olla kielteisiä ihmisoikeusvaikutuksia.

Lain oikeudellista tulkintaa ja sen tavoitteita avaa erillinen muistio lain perusteluista.²⁵ Muistion lisäksi lain tulkintaan vaikuttaa myös parlamentissa lakialoitteen käsittelyn yhteydessä käyty keskustelu²⁶ sekä perustuslakineuvoston päätös.

Ranskan lain toimeenpanokeinot ja sanktiot

Ranskan lain toimeenpano on portaistettu siten, että siviili- ja vahingonkorvausoikeudelliset sanktiot tulevat mahdollisiksi vasta toisena toimeenpanovuonna vuonna 2019, jolloin lain piiriin kuuluvat yrityksen joutuvat ensimmäistä kertaa raportoimaan laatimiensa

implementation of the EU Non-Financial Reporting Directive in the UK, Germany, France and Italy, saatavilla osoitteessa <http://www.purposeofcorporation.org/comparing-the-eu-non-financial-reporting-directive.pdf>

²³ Sherpa, Tiphaine Beau de Loménie, puhelinhaastattelu 16.4.2018

²⁴ Sherpa, Tiphaine Beau de Loménie, puhelinhaastattelu 16.4.2018

²⁵Assemblée nationale, Proposition de loi relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre, exposé de motifs, <http://www.assemblee-nationale.fr/14/propositions/pion2578.asp> (viitattu 11.6.2018)

²⁶ Assemblée nationale, XIVe législature, Session ordinaire de 2014-2015, Compte rendu intégral, Première séance du lundi 30 mars 2015, <http://www.assemblee-nationale.fr/14/cr/2014-2015/20150193.asp> (viitattu 11.6.2018)

huolellisuussuunnitelmien toimeenpanosta.

Lakiin sisältyvät siviilioikeudelliset sanktiot koskevat kaikkia kolmea laissa säädettyä yritysten huolellisuusvelvollisuutta: 1) laadi, 2) toimeenpane ja 3) julkaise ja raportoi.

Jos yritys ei täytä jotain sen huolellisuusvelvollisuuksista kolmen kuukauden kuluessa saatuaan virallisen huomautuksen asiasta,²⁷ voivat asianosaiset pyytää tuomioistuinta määräämään yrityksen täyttämään velvollisuutensa. Tuomioistuin voi halutessaan lisäksi määrätä yritykselle sakkorangaistuksen, joka lankeaa maksettavaksi tyypillisesti päivittäin kunnes yritys täyttää siihen asti laiminlyömiänsä velvollisuuden. Ranskan perustuslakineuvosto poisti päätöksellään perustuslain vastaisena laista siviilioikeudellisen rangaistuksen luonteisen maksun, jonka tuomioistuin olisi myös voinut langettaa yrityksen maksettavaksi ja joka olisi voinut olla suuruudeltaan jopa 10 miljoonaa euroa.

Asianosaisia ovat itse asian perusteella yrityksen toiminnan ihmisoikeusvaikutusten kohteena olevat yksilöt ja yhteisöt. Ranskan oikeuskäytännön mukaan ne voivat olla myös esimerkiksi ammattiliittoja, kuluttajia tai ihmisoikeus- ja ympäristökysymyksiin keskittyneitä kansalaisjärjestöjä.²⁸

Näiden sanktioiden lisäksi lakitekstissä todetaan, että yritys, joka ei täytä sen huolellisuusvelvollisuuksia, on vahingonkorvausvelvollinen sellaisissa tapauksissa, joissa vahinko olisi voitu välttää noudattamalla riittävää huolellisuutta. Ranskan perustuslakineuvosto on sittemmin tähdentänyt, että tämä vahingonkorvausvelvollisuus perustuu yleiseen vahingonkorvausvelvollisuuteen.²⁹ Vahingonkorvauskanteita voivat nostaa asianosaiset (ks. yllä).

Koska Ranskan huolellisuusvelvoitelain mukainen korvausvelvollisuus perustuu yleiseen vahingonkorvauslakiin, kanteen nostavan tahon on oikeudessa pystyttävä osoittamaan 1) aiheutunut vahinko, 2) se, että yritys ei noudattanut sen huolellisuusvelvollisuuksia sekä 3) syy-yhteys vahingon ja Ranskassa rekisteröidyn yrityksen toiminnan tai toiminnan puutteen välillä. Alkuperäisessä kansalaisjärjestöjen lakiehdotuksessa todistustaakka olisi ollut joiltain osin käänteinen. Yrityksen olisi esimerkiksi pitänyt mahdollisissa vahingonkorvausoikeudenkäynneissä pystyä todistamaan, että se oli noudattanut riittävää huolellisuutta vahingonkorvausvelvollisuuden välttämiseksi.

Sveitsin Vastuullinen yritystoiminta -aloite

Sveitsissä lähes sadasta kansalaisjärjestöstä koostuva koalitio³⁰ ajaa sitovaa huolellisuusvelvoitetta Vastuullinen yritystoiminta -kansalaisaloitteen³¹ kautta. Aloitetta tukee noin 30 yritystä ja yli 80

²⁷ Virallinen huomautus voi olla kenen tahansa yritykselle lähettämä kirje, jonka yrityksen asianajajan on allekirjoituksellaan kuitattava vastaanotetuksi, ja jossa paitsi todetaan, että kyseessä on virallinen huomautus myös muistutetaan yritystä sen lain mukaisista velvollisuuksista, määrääjasta velvollisuuksien täyttämiseksi sekä mahdollisista seuraamuksista, joita velvollisuuden jatkuvalla laiminlyömisellä voi olla. Menettely on määritelty Ranskan siviiliprosessissa (engl. Civil procedure code).

²⁸ Beau de Loménie, T. ja Cossart, S., 2017, Stakeholders and the Duty of Vigilance

²⁹ Ranskan perustuslakineuvosto, Decision no. 2017-750, 23.3.2017, kohta 27

³⁰ Ks. lisätietoa Swiss Coalition for Corporate Justice, http://corporatejustice.ch/the_coalition/

³¹ Swiss Coalition for Corporate Justice, Responsible Business Initiative, The Initiative Text with Explanations, saatavilla osoitteessa <http://corporatejustice.ch/wp-content/uploads/2017/11/The-initiative-text-with-explanations.pdf>

eri alojen vaikuttajaa, ja se on ylittänyt vaaditun 100 000 vahvistetun allekirjoituksen rajan.

Sveitsissä hallitus ottaa kantaa vireille tulleisiin kansalaisaloitteisiin ennen parlamenttia, minkä jälkeen aloite voi edetä kansanäänestykseen. Sveitsin hallitus käsitteli Vastuullinen yritystoiminta -aloitetta tammikuussa 2017 ja suositteli aloitetta hylättäväksi. Sveitsin parlamentin alahuoneen lakivaliokunta päätti kuitenkin lopulta laatia kansalaisaloitteelle vastaehdotuksen. Parlamentin alahuone hyväksyi vastaehdotuksen 14. kesäkuuta 2018. Seuraavaksi parlamentin ylähuone käsittelee vastaehdotusta. Ensimmäinen ylähuoneen kuuleminen pidetään elokuussa 2018.

Parlamentin vastaehdotus on suppeampi kuin alkuperäinen kansalaisaloite. Silti kansalaisaloitteen takana oleva kansalaisjärjestökoalitio on ilmoittanut olevansa valmis hyväksymään vastaehdotuksen ja vetämään kansalaisaloitteen pois käsittelystä, jos parlamentin ylähuone ei heikennä sitä entisestään käsittelyn aikana. Koalition näkökulmasta keskeiset kysymykset liittyvät siihen, mitä yrityksiä velvoitteet koskevat, huolellisuusvelvoitteen laajuuteen ja ehdotukseen sisältyviin keinoihin (emo)yhtiöiden saattamiseksi vastuuseen mahdollisista ihmisoikeuksien loukkauksista.

Vastuullinen yritystoiminta -aloitteen ja vastaehdotuksen sisältö

Laajan koalition edistämän Vastuullinen yritystoiminta -aloitteen tavoitteena on varmistaa lainsäädännön keinoin, että yritykset kunnioittavat kansainvälisesti tunnustettuja ihmisoikeuksia ja ympäristöstandardeja. Aloitteeseen perustuva laki koskisi yrityksiä, jotka on rekisteröity Sveitsissä, joiden keskushallinto on Sveitsissä tai joiden pääasiallinen toimipaikka on Sveitsissä. Parlamentin vastaehdotuksessa lain kattavuudelle asetettiin rajoituksia.

Aloitteen mukaan yritysten tulee kunnioittaa kansainvälisesti tunnustettuja ihmisoikeuksia ja ympäristöstandardeja myös toimiessaan ulkomailla. Lisäksi yritysten tulee varmistaa, että myös niiden "kontrolloimat yritykset" kunnioittavat ihmisoikeuksia omassa toiminnassaan. Aloitteen saatetekstissä³² kontrolloitujen yritysten todetaan tarkoittavan paitsi yrityksen tytäryhtiöitä myös sellaisia yrityksiä, joita se kontrolloi *de facto* taloudellisen kontrollin kautta. Aloitteen tekijöiden käyttämä esimerkki *de facto* kontrollista koskee tavarantoimittajia, joilla on vain yksi asiakasyritys, jolloin asiakasyrityksen voidaan katsoa kontrolloivan tavarantoimittajaa. Käytännössä "kontrolloidun yrityksen" määrittelemisen jäisi lainsäätäjien tehtäväksi.³³

Laki velvoittaisi yritykset noudattamaan riittävää huolellisuutta YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden ja OECD:n monikansallisten yritysten toimintaohjeiden mukaisesti. Yritysten tulisi identifioida niiden toiminnan tosiasialliset ja potentiaaliset ihmisoikeus- ja ympäristövaikutukset, ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin kielteisten vaikutusten ehkäisemiseksi sekä lopettaa tosiasialliset kielteiset vaikutukset ja seurata toimenpiteiden vaikutuksia.

Huolellisuusvelvoiteprosessin tulisi kattaa paitsi yrityksen kontrolloimat yritykset myös kaikki sen liikesuhteet – toisin sanoen yrityksen koko arvoketju. Prosessin laajuuteen vaikuttaisi se,

³² Swiss Coalition for Corporate Justice, Responsible Business Initiative, The Initiative Text with Explanations

³³ Sveitsissä kansallisen tason kansalaisaloitteet koskevat aina perustuslain tai sen osan muuttamista. Vastuullinen yritystoiminta -aloite ajaa lisäystä perustuslakiin sen kansainvälistä talouspolitiikkaa (*foreign economic policy*) koskevan pykälän alle. Käytännössä perustuslakimuutokset toimeenpannaan perustuslain alaiseen lainsäädäntöön tehtävin muutoksin.

millaisista ihmisoikeusriskeistä on kyse. Aloitteen saatetekstissä todetaan, että laki ei koskisi pieniä ja keskisuuria yrityksiä paitsi silloin, kun ne toimivat korkean riskin toimialoilla (esimerkiksi tietyt mineraalit, jalokivet ja trooppinen puu). Korkean riskin toimialat määritteli Sveitsin hallitus säännöllisin väliajoin.

Parlamentin vastaehdotuksessa rajataankin laki koskemaan yrityksiä, jotka täyttävät kaksi seuraavista ehdoista: niiden tilikauden tase on 40 miljoonaa Sveitsin frangia (n. 35 miljoonaa euroa), tulos 80 miljoonaa frangia (n. 69 miljoonaa euroa) tai jotka työllistävät vähintään 500 henkilöä. Lisäksi laki koskisi pienempiä yrityksiä, jotka toimivat korkean riskin toimialoilla.

Aloitteessa kuvattu riittävä huolellisuus standardisoisi sen, mitä yritysten odotetaan tekevän ihmisoikeusloukkausten ehkäisemiseksi. Vaikka aloitteessa ei erikseen käsitellä yrityksen vahingonkorvausvelvollisuutta sen omasta toiminnasta tai toiminnan puutteesta aiheutuvien ihmisoikeusloukkausten osalta, riittävän huolellisuuden standardisoimisen voidaan katsoa helpottavan yrityksen vahingonkorvausvelvollisuuden hahmottamista yleisen siviilioikeudellisen vahingonkorvausvelvollisuuden pohjalta³⁴. Tällaisissa tapauksissa uhrin olisi pystyttävä osoittamaan paitsi aiheutunut vahinko ja syy-yhteys vahingon ja vahingonkorvausvelvollisen yrityksen toiminnan tai toiminnan puutteen välillä myös se, että vahinko aiheutui kyseisen sveitsiläisen yrityksen huolimattomuudesta.

Muiden kuin yrityksen itsensä aiheuttamien vahinkojen osalta vahingonkorvausvelvollisuus perustuisi erityislainsäädäntöön. Yritys olisi vahingonkorvausvelvollinen sellaisissa tapauksissa, joissa sen tytäryhtiö tai sen *de facto* kontrolloima yritys olisi liiketoimintansa yhteydessä loukannut kansainvälisesti tunnustettuja ihmisoikeuksia.

Uhrin ei kuitenkaan tarvitsisi pystyä todistamaan, että vahinko on aiheutunut korvausvelvollisen yrityksen huolimattomuudesta. Sen sijaan yritys voisi välttää vahingonkorvausvelvollisuuden, jos se pystyisi osoittamaan, että se on noudattanut riittävää huolellisuutta välttääkseen vahinkoa tai että vahinko olisi tapahtunut siitä huolimatta, noudattiko yritys riittävää huolellisuutta vai ei.

Parlamentin vastaehdotuksessa vahingonkorvausvelvollisuuden kattavuudelle asetettiin kuitenkin lisärajoituksia. Siinä vahingonkorvausvastuu kattaa vain yritysten tytäryhtiöt, ja vastuu on rajoitettu tapauksiin, jotka aiheuttavat henkilövahinkoja tai omaisuusvahinkoja. Yritys voisi välttää vahingonkorvausvelvollisuuden myös, jos se pystyisi osoittamaan, että se ei voi vaikuttaa vahingon aiheuttaneen yrityksen toimintaan.

Aloite ja vastaehdotus sisältävät niin sanotun kansainvälisesti pakottava säännös -lausekkeen, jonka mukaisesti vahingonkorvauskanteissa yrityksen siviilioikeudellista vastuuta arvioitaisiin Sveitsin lain mukaan eikä esimerkiksi sen maan lakien mukaan, missä vahinko on tapahtunut. Sen tarkoitus on siis varmistaa, että lain mukaista huolellisuusvelvoitetta ja siviilioikeudellista vastuuta sovelletaan myös sellaisissa tapauksissa, joissa vahinko tapahtuu ulkomailla.

³⁴ “Any person who unlawfully causes loss or damage to another, whether wilfully or negligently, is obliged to provide compensation.” Sveitsin velvoitelaki, engl. Swiss Code of Obligations, pykälä 41.

Alankomaiden laki lapsityötä koskevasta huolellisuusveloitteesta

Kesäkuussa 2016 kansanedustaja Roelof van Laar toi Alankomaiden parlamentin käsittelyyn lakialoitteen³⁵ lapsityötä koskevasta huolellisuusveloitelaista. Ennen eduskuntakäsittelyä Van Laar oli valmistellut lakialoitetta noin kolme vuotta yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa. Lain puolesta on kampanjoinut myös yrityksiä.

Alankomaiden parlamentin alahuone hyväksyi lain muutamien muutoksin helmikuussa 2017.³⁶ Alankomaiden lainsäädäntöprosessin mukaisesti parlamentin ylähuoneen on vielä hyväksyttävä laki ennen kuin se voi astua voimaan. Jos ylähuone hyväksyy lain, astuu se voimaan aikaisintaan vuoden 2020 alussa. Toistaiseksi ei ole tiedossa, milloin ylähuone käsittelee lakia seuraavan kerran.

Laissa viitataan useaan otteeseen Alankomaiden hallituksen myöhemmin antamaan niin kutsuttuun hallintomääräykseen, jossa määrätään erinäisistä lain tulkintaan ja toimeenpanoon liittyvistä kysymyksistä. Näin ollen lapsityötä koskevasta huolellisuusveloitelaista toistaiseksi saatavilla oleva tieto ei kata kaikkia olennaisia lain täytäntöönpanoon liittyviä yksityiskohtia.

Lapsityötä koskevan huolellisuusveloitelain tavoite on suojella alankomaalaisten kuluttajien oikeuksia. Sen tarkoituksena on estää lapsityöllä teetettyjen tuotteiden päätyminen alankomaiden kuluttajamarkkinoille ja vahvistaa kuluttajien luottamusta siihen, että yritykset joiden tuotteita tai palveluita kuluttajat käyttävät noudattavat asianmukaista huolellisuutta ehkäistäkseen lapsityötä. Lisäksi laki tasoittaa pelikenttää Alankomaiden markkinoilla toimiville yrityksille.

Alankomaiden lapsityölain sisältö

Laki koskee paitsi yrityksiä, jotka on rekisteröity Alankomaiden kaupparekisteriin ja jotka myyvät tai toimittavat tuotteitaan tai palveluitaan alankomaalaisille loppukäyttäjille, mutta myös muita yrityksiä, jotka myyvät tai toimittavat tuotteitaan tai palveluitaan alankomaalaisille loppukäyttäjille useammin kuin kerran vuodessa. Yritykset jotka eivät myy tai toimita tuotteita loppukäyttäjille eivät kuulu lain piiriin.³⁷ Myös tietyt yritykset, joiden kohdalla lapsityön riski on matala, tai pk-yritykset, voidaan vapauttaa Alankomaiden hallituksen myöhemmin antamalla hallintomääräyksellä lain veloitteista.

Laki velvoittaa sen piirin kuuluvia yrityksiä toimittamaan Alankomaiden viranomaisille³⁸ lausunnon, jossa yritys toteaa noudattaneensa lapsityötä koskevaa huolellisuutta ehkäistäkseen lapsityötä tuotteiden tai palveluiden tuotannossa. Itse laissa lausunnoille ei ole asetettu sisällöllisiä vaatimuksia, mutta Alankomaiden hallitus voi halutessaan asettaa yritysten lausunnoille sisällöllisiä tai muodollisia vaatimuksia erillisellä hallintomääräyksellä. On siis mahdollista, että

³⁵ Alankomaiden senaatti, Eerste Kamer der Staten-Generaal, Initiatiefvoorstel-Kuiken Wet zorgplicht kinderarbeid, https://www.eerstekamer.nl/wetsvoorstel/34506_initiatiefvoorstel_kuiken (viitattu 11.6.2018)

³⁶ Alankomaiden senaatti, Eerste Kamer der Staten-Generaal, Vergaderjaar 2016–2017, 34.506, Voorstel van wet van het lid Van Laar houdende de invoering van een zorgplicht ter voorkoming van de levering van goederen en diensten die met behulp van kinderarbeid tot stand zijn gekomen (Wet zorgplicht kinderarbeid), saatavilla osoitteessa https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20170207/gewijzigd_voorstel_van_wet/document3/f=/vkbkk8pud2zt.pdf

³⁷ Liesbeth Enneking, Erasmus School of Law, Rotterdam University, ECCJ:n, Amnesty Internationalin, Anti-Slavery Internationalin ja CIDSE:n järjestämässä webinaarissa *Unpacking mandatory Human Rights Due Diligence developments in Europe: The Child Labour Due Diligence bill in The Netherlands*, 14.6.2018

³⁸ Vastuuviranomaisista ei ole vielä määritelty. Kommentaattorien mukaan on kuitenkin todennäköistä että vastuuviranomainen tulee olemaan kuluttajansuojaviranomainen (Autoriteit Consument & Markt).

yhdenkin lauseen toteamus huolellisuusvelvoitteen noudattamisesta riittää.³⁹ Lausunto tulee toimittaa kuuden kuukauden kuluessa lain voimaan astumisesta ja vain kerran; lausuntojen voimassaoloa ei ole rajoitettu eikä niitä tarvitse uusia. Vastuuviranomainen julkaisee yritysten toimittamat lausunnot viranomaisten ylläpitämässä verkkorekisterissä.⁴⁰

Lain tarkoittama asianmukaisen huolellisuuden prosessi, jota yritysten tulee lausunnoissaan todeta noudattaneensa, viittaa menettelyyn, jossa yritys ensin arvioi, onko kohtuullista olettaa, että sen toimitusketjuissa esiintyy lapsityötä. Arvioinnin tulee perustua Kansainvälisen työjärjestön ohjeistukseen⁴¹. Jos arvioinnin tuloksena on, että yrityksen toimitusketjuissa on kohtuullista olettaa esiintyvän lapsityötä, tulee yrityksen laatia suunnitelma lapsityön ehkäisemiseksi. Laissa ei siis eksplisiittisesti velvoiteta yrityksiä noudattamaan asianmukaista huolellisuutta, vaan se sisältyy implisiittisesti velvollisuuteen toimittaa viranomaisille lausunto.

Vielä toistaiseksi yritysten suunnitelmille lapsityön ehkäisemiseksi ei ole asetettu laadullisia kriteereitä. Kuitenkin esimerkiksi erilaiset sektorikohtaiset monitoimija-aloitteet⁴² voivat olla riittävä tapa puuttua toimitusketjujen epäkohtiin. Yritysten, jotka tekevät ostoja vain sellaisilta yrityksiltä, jotka ovat toimittaneet lain vaatimukset täyttävän lausunnon Alankomaiden viranomaisille (ks. yllä), voidaan katsoa automaattisesti noudattavan riittävää huolellisuutta.

Laissa säädetään myös hallinnollisista sanktioista. Yrityksille, jotka eivät toimita lausuntoa lapsityötä koskevan asianmukaisen huolellisuuden noudattamisesta viranomaisille, voidaan määrätä 4 100 euron symbolinen rangaistuksen luonteinen maksu.

Yrityksille voidaan määrätä rangaistuksen luonteisia maksuja myös, jos niistä tehdään valitus ja ne eivät toimeenpane mahdollisia, viranomaisten määräämiä korjaavia toimenpiteitä annettuun takarajaan mennessä. Maksu voi enimmillään olla suuruudeltaan 820 000 euroa tai summa, joka vastaa kymmentä prosenttia yrityksen liikevaihdosta. Jos yritys syyllistyy samankaltaiseen rikkomukseen viiden vuoden sisällä sen toimiessa saman johdon alaisuudessa, on kyseessä rikos. Jos rikkomus on tahaton, voidaan yrityksen vastuullinen johtohenkilö tuomita enimmillään yhden vuoden mittaiseen rikosoikeudelliseen vankeusrangaistukseen ja sakkoihin. Tahallisesta rikkomuksesta voi seurata jopa kuuden vuoden vankeusrangaistus.⁴³

Britannian pakkotyö- ja ihmiskauppalaki

Britanniassa hyväksyttiin vuonna 2015 pakkotyö- ja ihmiskauppalaki (Modern Slavery Act), jolla

³⁹ Liesbeth Enneking, Erasmus School of Law, Rotterdam University, ECCJ:n, Amnesty Internationalin, Anti-Slavery Internationalin ja CIDSE:n järjestämässä webinaarissa *Unpacking mandatory Human Rights Due Diligence developments in Europe: The Child Labour Due Diligence bill in The Netherlands*, 14.6.2018

⁴⁰ Liesbeth Enneking, Erasmus School of Law, Rotterdam University, ECCJ:n, Amnesty Internationalin, Anti-Slavery Internationalin ja CIDSE:n järjestämässä webinaarissa *Unpacking mandatory Human Rights Due Diligence developments in Europe: The Child Labour Due Diligence bill in The Netherlands*, 14.6.2018

⁴¹ Kansainvälinen työjärjestö ILO, How to do business with respect for children's right to be free from child labour: ILO-IOE child labour guidance tool for business, http://www.ilo.org/ipecc/Informationresources/WCMS_IPEC_PUB_27555/lang--en/index.htm (viitattu 11.6.2018)

⁴² Laissa ei nimetä monitoimija-aloitteita tai määritellä niille kriteereitä. Lain tiimoilta käydyn keskustelun perusteella on mahdollista, että ne viittaavat Alankomaiden Kansainvälinen vastuullinen yritystoiminta -sopimukseen, ks. lisätietoa https://www.imvoconvenanten.nl/?sc_lang=en.

⁴³ Liesbeth Enneking, Erasmus School of Law, Rotterdam University, ECCJ:n, Amnesty Internationalin, Anti-Slavery Internationalin ja CIDSE:n järjestämässä webinaarissa *Unpacking mandatory Human Rights Due Diligence developments in Europe: The Child Labour Due Diligence bill in The Netherlands*, 14.6.2018

pyritään puuttumaan pakkotyöhön ja moderniin orjuuteen. Lakiin sisältyy erityisiä velvoitteita, jotka koskevat toimitusketjujen läpinäkyvyyttä. Sen myötä kaikkien yritysten, joilla on toimintaa Britanniassa ja joiden vuosittainen liikevaihto on yli 36 miljoonaa puntaa (n. 41 miljoona euroa) täytyy julkaista yrityksen Britannian verkkosivuilla lausunto sen toimenpiteistä pakkotyön kitkemiseksi yrityksen globaaleista toimitusketjuista. Lausunnon tulee olla yrityksen hallituksen hyväksymä ja sen johtajan allekirjoittama.

Jos yritys ei täytä lain vaatimuksia, sisäministeriö voi hakea oikeudelta määräyksen, jolla yritys velvoitetaan noudattamaan lakia. Jos yritys ei noudata oikeuden määräystä syyllistyy se oikeuden halventamiseen ja sille voidaan määrätä sakkorangaistus, jonka suuruudelle ei ole asetettu ylärajaa. Britannian hallitus on myös korostanut kansalaisyhteiskunnan roolia lain tehokkaan toimeenpanon varmistamiseksi.⁴⁴

EU:n konfliktimineraaliasetus

Euroopan parlamentti ja neuvosto hyväksyivät niin kutsutun konfliktimineraaliasetuksen toukokuussa 2017.⁴⁵ Asetus on “yksi keinoista, joilla pyritään konfliktialueilta peräisin olevilla mineraaleilla käytävää kauppaa valvomalla estämään aseistettujen ryhmien rahoittaminen”,⁴⁶ ja siinä säädetään tiettyjen mineraalien ja metallien maahantuojille sitova huolellisuusvelvoite. Taustalla vaikutti samansuuntaisia vaatimuksia sisältävä Yhdysvaltojen Dodd-Frank -laki.⁴⁷ Asetukseen perustuva velvoitteet astuvat voimaan koko EU:n alueella vuonna 2021.⁴⁸

Konfliktimineraaliasetuksen piiriin kuuluvia mineraaleja ja metalleja ovat tina, tantaali, volframi ja kulta.⁴⁹ Asetuksessa konflikti- ja korkean riskin alueet määritellään alueiksi, “joilla on käynnissä aseellinen konflikti tai jotka ovat epävakaaassa konfliktinjälkeisessä tilanteessa” tai alueiksi ”joiden hallinto ja turvallisuus ovat heikoilla pohjalla tai puuttuvat kokonaan, kuten toimintakyvyttömät valtiot, ja joilla kansainvälistä oikeutta rikotaan laajasti ja järjestelmällisesti, ml. ihmisoikeusrikkomukset⁵⁰.” Kansainväliset kansalaisjärjestöt, jotka vuosien ajan kampanjoivat EU-tason sääntelyn puolesta ovat kritisoineet vuonna 2017 hyväksyttyä konfliktimineraaliasetusta erityisesti siitä, että se koskee vain mineraalien ja metallien maahantuontia eikä sellaisten valmiiden tuotteiden maahantuontia, jotka sisältävät ko. mineraaleja ja metalleja⁵¹.

⁴⁴ Ks. lisätietoa Britannian sisäasiainministeriö, Home Office, Transparency in Supply Chains etc. A practical guide, saatavilla osoitteessa

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/649906/Transparency_in_Supply_Chains_A_Practical_Guide_2017.pdf

⁴⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2017/821, unionin tuojiin, jotka tuovat konfliktialueilta ja korkean riskin alueilta peräisin olevia tinaa, tantaalia ja volframia, niiden malmeja sekä kultaa, sovellettavien toimitusketjun due diligence -velvoitteiden vahvistamisesta, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2017:130:TOC> (viitattu 11.6.2018)

⁴⁶ Asetus (EU) 2017/821, johdanto-osan kappale 7

⁴⁷ Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act [Public Law 111–203], saatavilla osoitteessa

<http://legcounsel.house.gov/Comps/Dodd-Frank%20Wall%20Street%20Reform%20and%20Consumer%20Protection%20Act.pdf>

⁴⁸ Euroopan komission, The regulation explained, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/conflict-minerals-regulation/regulation-explained/> (viitattu 11.6.2018)

⁴⁹ Kierrätetyt metallit eivät kuulu asetuksen piiriin. Asetusta ei myöskään sovelleta varastoihin, jos maahantuoja voi osoittaa, että varastot on kartutettu ennen helmikuuta 2013.

⁵⁰ Asetus (EU) 2017/821, 2 artikla

⁵¹ Ks. esim. Global Witness, How Global Witness has campaigned for stronger EU regulation of the deadly minerals trade,

Konfliktimineraaliasetuksen sisältö

Asetuksen piiriin kuuluville yrityksille säädetään niiden toimitusketjuja koskeva huolellisuusvelvoite, joka on asetuksessa pilkottu hallintojärjestelmää, riskienhallintaa, kolmannen osapuolen tarkastusta ja tietojen ilmoittamista koskeviin velvoitteisiin. Velvoitteet pohjautuvat OECD:n suuntaviivoihin, ja asetuksessa viitataan useissa kohdin etenkin OECD:n suuntaviivoissa määriteltyyn vastuulliseen toimitusketjujen hallintaan,⁵² josta näin muodostuu asetuksen mukainen standardi riittävälle huolellisuudelle.⁵³

Asetuksen piiriin kuuluvat kaikki konfliktimineraaleja EU:n alueelle maahantuovat yritykset, joiden maahantuonnin mineraali- tai metallikohtainen määrä ylittää komission asetuksessa määriteltyä menetelmää käyttäen laskemat maahantuonnin kynnsarvot.

Maahantuontiyritysten huolellisuusvelvoitteen hallintojärjestelmää koskevat muun muassa seuraavat velvoitteet:

- OECD:n suuntaviivojen mukaisen toimintapolitiikan luominen ja sen sisällyttäminen tavarantoimittajien kanssa tehtäviin sopimuksiin;
- sellaisen valitusmekanismin perustaminen, jonka avulla yritys voi saada tietoa toimitusketjuihinsa liittyvistä riskeistä; sekä
- mineraalien että metallien toimitusketjujen jäljitettävyysohjelman käyttöönotto.

Velvoitteet kattavat toimitusketjujen riskianalyysin sekä kielteisten ihmisoikeusvaikutusten ehkäisemiseen ja lieventämiseen tähtäävät toimenpiteet, joiden vaikutuksia yritysten on seurattava. Asetus ei kata kaikkia ihmisoikeuksia koskevissa kansainvälisissä perusasiakirjoissa määriteltyjä ihmisoikeuksia vaan keskittyy OECD:n suuntaviivojen mukaisesti kidutukseen, pakkotyöhön, lapsityön kaikkein haitallisimpiin muotoihin ja muihin vakaviin ihmisoikeusloukkauksiin⁵⁴.

Asetus edellyttää mineraalien ja metallien maahantuojayrityksiltä kolmannen osapuolen tarkistuksia niiden huolellisuusvelvoiteprosesseihin ja järjestelmiin. Asetuksen mukaan hallitukset, toimialajärjestöt ja asiasta kiinnostuneiden järjestöjen ryhmittymät voivat hakea komissiolta kehittämiensä huolellisuusvelvoiteprosessien ja järjestelmien tunnustamista. Komissiolla on kesäkuuhun 2022 asti aikaa päättää kriteereistä, joiden avulla huolellisuusvelvoiteprosessien ja järjestelmien vastaavuutta tullaan arvioimaan.

Yrityksen on toimitettava EU:n jäsenvaltioiden viranomaisille tiedot teettämistään riippumattoman kolmannen osapuolen tarkastuksista tai riittävä näyttö komission tunnustamien huolellisuusvelvoiteprosessien noudattamisesta. Lisäksi yrityksen on toimitettava sen välittömille

<https://www.globalwitness.org/en-gb/campaigns/conflict-minerals/conflict-minerals-shaping-eu-policy/> ja Stop the EU supporting a Deadly Trade,

<https://www.globalwitness.org/en-gb/campaigns/conflict-minerals/conflict-minerals-europe-brief/> (viitattu 11.6.2018)

⁵² OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas, ANNEX II Model Supply Chain Policy for a Responsible Global Supply Chain of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas

⁵³ Amnesty International, Nele Meyer, ECCJ:n, Amnesty Internationalin, Anti-Slavery Internationalin ja CIDSE:n järjestämässä webinaarissa *Unpacking mandatory Human Rights Due Diligence developments in Europe: The Conflict Minerals Regulation*, 24.5.2018

⁵⁴ Amnesty International, Nele Meyer

asiakasyrityksille huolellisuusvelvoitteen toimeenpanon kautta kerätyt tiedot sen toimitusketjuista. Yrityksen on myös julkaistava suurelle yleisölle mahdollisimman laajasti, myös sen verkkosivuilla, tietoa sen huolellisuusvelvoiteprosesseista. Tiedot on päivitettävä vuosittain.

EU:n jäsenvaltiot vastaavat siitä, että yritykset, jotka maahantuovat niin kutsuttuja konfliktimineraaleja EU:n alueelle noudattavat asetuksessa määriteltyjä velvoitteita. Valvontatoimenpiteet kohdistetaan viranomaisten suorittaman riskiarvioinnin perusteella korkeimman riskin toimijoihin. Lisäksi jäsenvaltioiden on vuosittain raportoitava komissiolle asetuksen täytäntöönpanosta. Varsinaisten sanktioiden sijaan viranomaiset voivat vaatia yrityksiltä korjaavia toimenpiteitä ja muutoksia niiden prosesseihin. Asiantuntijoiden tulkinnan mukaan sanktiot todennäköisesti kuuluvat EU:n komission toimivaltaan⁵⁵. Komissio arvioi asetuksen toimintaa ja vaikuttavuutta ensimmäisen kerran 2023 ja sen jälkeen joka kolmas vuosi.

Yhteenveto

Yritysten ihmisoikeusvelvoitteita koskevat lait ja lakialoitteet eroavat muun muassa laajuudessaan sekä siinä, millaisia mahdollisuuksia ne tarjoavat ihmisoikeusloukkausten uhreille hakea oikeutta. Viimeaikaisissa kansallisissa esimerkeissä huolellisuusvelvoitelaeista on nähtävillä merkkejä sitovan yritys vastuusääntelyn kehittymisestä entistä kattavampaan suuntaan.

Vuonna 2017 voimaan astunut YK:n ohjaavien periaatteiden inspiroima Ranskan huolellisuusvelvollisuus laki oli kansainvälisesti urauurtava. Se oli ensimmäinen laki, jossa yrityksille toimialasta riippumatta säädettiin velvollisuus huolehtia kaikista ihmisoikeuksista.

Ranskan laki on kuitenkin useissa kohdin tulkinnanvarainen, ja esimerkiksi lain edellyttämän asianmukaisen huolellisuuden prosessin kattavuuden selkeyttäminen jää osittain tulevan oikeuskäytännön varaan. Lisäksi laki koskee vain hyvin pientä joukkoa kaikkein suurimpia yrityksiä. Sveitsin kansalaisaloitteessa käytetty lähestymistapa, jonka mukaan laki koskisi laajasti yrityksiä niiden koosta tai toimialasta riippumatta, on YK:n ohjaavien periaatteiden mukainen.

Ranskan laissa ensimmäistä kertaa linkitettiin ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite vahingonkorvausvastuuseen. Lain vaikutukset yritystoiminnasta aiheutuvien ihmisoikeusloukkausten uhrien oikeussuojaan voivat kuitenkin käytännössä jäädä vähäisiksi. Sveitsin kansalaisaloitteessa yritysten vahingonkorvausvastuuta ihmisoikeusloukkaustapauksissa on selkeytetty ja ulotettu selkeästi koskemaan myös lain piirissä olevan yrityksen kontrolloimia yrityksiä. Niin kutsutun kansainvälisesti pakottavan säännön kautta voidaan lisäksi varmistaa, että vahingonkorvaustapauksissa sovelletaan kansallista huolellisuusvelvoitelakia sen sijaan, että sovellettaisiin sen maan lakia, missä vahinko tapahtui.

Siviilioikeudellinen vahingonkorvausvastuu toimii tässä selvityksessä tarkasteltujen huolellisuusvelvoitelakien keskeisenä tai jopa ainoana toimeenpanokeinona. Toisin kuin huolellisuusvelvoite, yritysten vahingonkorvausvastuu ei kuitenkaan kata niiden koko arvoketjua. Siksi pelkkään vahingonkorvausvastuuseen nojaava toimeenpano ei riitä.

---

⁵⁵ Amnesty International, Nele Meyer

Vahingonkorvausvastuun lisäksi tässä selvityksessä käsitellyissä kansallisissa laeissa tai lakihankkeissa huolellisuusvelvoitteen puutteelliselle noudattamisella tai noudattamatta jättämiselle on säädetty tai hahmoteltu hallinnollisia toimeenpanokeinoja ja sanktioita kuten esimerkiksi viranomaisten määräämiä sanktioita rangaistuksen luonteisia maksuja. Ranskan lakiin sisältyy lisäksi mahdollisuus hakea oikeudelta määräystä, jolla yritys voidaan myös ennen mahdollisen vahingon tapahtumista velvoittaa huolellisuussuunnitelman tehokkaaseen toimeenpanoon tai julkaisemaan tietoa huolellisuusprosesseistaan entistä kattavammin.

Osa tässä raportissa käsitellyistä lakihankkeista huomioi tavoitteissaan kuluttajansuojanäkökulman. Kukaan ei halua ostopäätöksillään tietoisesti tukea vastuutonta yritystoimintaa, ja kuluttajat haluavat luottaa siihen, että ostettujen tuotteiden taustalla ei ole lapsityövoimaa, pakkotyötä tai muita ihmisoikeusloukkauksia. Kuluttajan oikeuksien suojeleminen on keskeisessä asemassa esimerkiksi Alankomaiden lapsityötä koskevassa huolellisuusvelvoitelaisissa.

Huomionarvoista on myös, että Alankomaiden lapsen oikeuksia koskeva huolellisuusvelvoitelaki sekä Britannian pakkotyö- ja ihmiskauppalaki koskevat tietyin ehdoin kaikkia yrityksiä, joilla on toimintaa kyseisessä maassa riippumatta siitä, missä yritysten kotipaikka on. Myös EU:n konfliktimineraaliasetus koskee yrityksiä, jotka maahantuovat EU:n alueelle tiettyjä mineraaleja ja metalleja riippumatta siitä, missä yritysten kotipaikka on.

Suuntaviivoja Suomelle

Muiden maiden lakien ja lakialoitteiden vertailu auttaa hahmottamaan, miltä suomalainen ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoitelaki voisi näyttää. Riittävä kattavuus ja selkeys ovat avainasemassa, jotta laki todella luo tasaisempaa pelikenttää yrityksille ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista. YK:n ohjaavat periaatteet luovat kansainvälisesti tunnustetun pohjan laille.

Yritystoiminta voi vaikuttaa minkä tahansa ihmisoikeuden toteutumiseen, joten lakia ei tule rajata kapeasti vain osaan oikeuksista. Samoin on tärkeää, että laki koskee laajasti Suomessa toimivia yrityksiä yritysmuodosta riippumatta. Laissa on mahdollista huomioida se, että pienillä ja keskisuurilla yrityksillä on usein erilaiset ihmisoikeusvaikutukset ja vaikutusvalta kuin suurilla yrityksillä.

Suomalaisen huolellisuusvelvoitelain selkeyden ja tasapuolisuuden kannalta on tärkeää, että se määrittelee yritysten asianmukaiselle ihmisoikeuksia koskevalle huolellisuudelle standardin ja konkreettisen ohjeistuksen. Huolellisuusvelvoitteen tavoitteena on ehkäistä ihmisoikeusloukkauksia. Lakiin tulee kuitenkin sisällyttää vahingonkorvausvastuu siltä varalta, että suomalaisyritys tai sen kontrolloima yritys aiheuttaa ihmisoikeusloukkauksen. Myös hallinnollisten seuraamusten mahdollisuus auttaisi varmistamaan, että yritykset noudattavat huolellisuusvelvoitettaan.